

تحلیل سیستمی یادمان‌های دفاع مقدس

حمیدرضا قائدعلی^۱، غلامرضا سلیمی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۵/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۰۳

چکیده

هدف از پژوهش حاضر معرفی یادمان‌های دفاع مقدس به‌عنوان یک سیستم و شناخت ابعاد و اجزای آن است؛ به همین منظور با بهره‌گیری از مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۳۸ نفر از خبرگان و دست‌اندرکاران راهیان نور و استفاده از روش تحلیل مضمون یافته‌های تحقیق سامان یافت. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که یادمان به‌مثابه یک سیستم باز است که در تعامل با محیط پیرامونی پذیرنده ورودی‌هایی است که برای رسیدن به خروجی‌های مطلوب فراگردهایی را سامان می‌بخشد. سیستم یادمان شامل ۹۱ جزء (مضمون فرعی) است که در قالب ۱۸ مقوله (تم اصلی) طبقه‌بندی گردیدند و در ۶ بُعد اصلی تقسیم‌بندی کلی‌تری صورت پذیرفت که عبارت‌اند از: منابع (مالی، انسانی، سرمایه‌ای، دانشی و معنوی)، ورودی‌ها (پذیرنده و نقش‌آفرین)، فراگردها (فرهنگی و خدمات پشتیبان)، خروجی‌ها (برون و درون سیستمی)، مدیریت یادمان (تأمین منابع، بسیج منابع، برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی، هدایت و کنترل) و عوامل محیطی (محلی، ملی و بین‌المللی).

کلیدواژه‌ها: راهیان نور، دفاع مقدس، یادمان، گردشگری جنگ، گردشگری، سیستم.

۱- دانشجوی دکتری رشته مدیریت سیستم‌ها دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام) و نویسنده مسئول

۲- استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی (رایانامه: gh.salimi82@gmail.com)

مقدمه

در دهه‌ی گذشته زائران راهیان نور از چهارصد هزار نفر به جمعیتی قریب به پنج میلیون نفر رسیده است که نشان از حرکت رو به توسعه راهیان نور دارد که این امر موجب ابراز خرسندی مقام معظم رهبری (مدظله) گردید (رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۹/۱/۱۱)^۱. هم‌اکنون راهیان نور به‌عنوان یک جریان عظیم فرهنگی شناخته می‌شود که به جلوگیری از فراموشی و تحریف دفاع مقدس کمک شایانی نموده و اجتماع عظیم مردمی در یادمان‌های دفاع مقدس علاوه بر تأثیرات مثبت راهیان نور بر فرهنگ عمومی کشور؛ تقویت هویت ملی و روحیه مقاومت در برابر دشمنان و تقویت هویت انقلابی اقشار جامعه به‌ویژه نسل جوان را به همراه داشته شده که نشان از تبدیل شدن راهیان نور به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین عملیات فرهنگی نظام است. (قائدعلی و لطیفی، ۱۳۹۳: ۲۳) اما تداوم این روند رو به رشد نیازمند مدیریتی نظام‌مند در عرصه‌های گوناگون راهیان نور است تا سردرگمی و ناهماهنگی در اجرا به وجود نیاید زیرا که ابهام در ایفای وظایف، موجب بروز نقصان در خدمت‌رسانی به زائران و در نتیجه نارضایتی آن‌ها می‌گردد که منجر به کاهش بازدیدکنندگان و افول راهیان نور می‌شود.

در صورتی که راهیان نور را شامل چهار بعد اساسی: «یادمان، زائر، خادم و روای» بدانیم می‌توان ادعا نمود یادمان‌ها یکی از بسترهای اساسی برای توسعه سایر ابعاد راهیان نور است. یادمان‌ها و به‌تبع آن مدیریت یادمان‌های دفاع مقدس حلقه وصل میان اجزای دیگر راهیان نور است. از این رو نگرش سیستمی در مدیریت یادمان‌های دفاع مقدس در سامان بخشی به فعالیت‌های راهیان نور کمک شایانی می‌کند. در نگرش سیستمی پدیده به‌عنوان یک کل منسجم و هدف‌دار در نظر گرفته می‌شود و اجزا در تعامل با یکدیگر معنا پیدا می‌کنند از این رو با در نظر گرفتن یادمان به‌عنوان یک سیستم اجتماعی از جزئی‌نگری اقدامات فرهنگی، خدماتی و رفاهی در یادمان بدون توجه به سایر ابعاد و اجزای سیستم یادمان جلوگیری می‌نماید.

ادامه روند جزء‌نگری در یادمان‌ها باعث رشد نامتوازن بخش‌های مختلف یادمان می‌شود به‌عنوان مثال افزایش کمیت زائران بدون توجه به تأمین زیرساخت‌های لازم در یادمان موجب بروز بحران می‌شود و یا اینکه توسعه زیرساخت‌ها به همراه افزایش تعداد زائران بدون توجه به کمیت و کیفیت برنامه‌های فرهنگی، زائران را از زیارت با معرفت راهیان نور که مورد تأکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است (۱۳۹۲/۱۲/۲۶) محروم می‌سازد.

۱- من از این حرکت راهیان نور - که چند سال است بحمدالله روزبه‌روز هم در کشور توسعه پیدا کرده - بسیار خرسندم و این حرکت را حرکت بسیار با برکتی می‌دانم.

تحقیق حاضر در نظر دارد با بهره‌گیری از تفکر سیستمی، مؤلفه‌ها، ابعاد و اجزای دخیل در یادمان‌ها را موردبررسی قرار دهد. در نتیجه هدف از ارائه تحقیق حاضر معرفی یادمان‌های دفاع مقدس به‌عنوان یک سیستم و شناخت ابعاد و اجزای آن است.

با توجه به موارد فوق سؤال اصلی تحقیق حاضر عبارت است از:

در مدیریت سامانمند یادمان، یادمان شامل کدام ابعاد است و هر کدام از ابعاد شامل چه مقوله‌ها و اجزایی هستند؟

برای پاسخگویی به سؤال فوق پس از تبیین ادبیات نظری و پیشینه موضوع، یادمان به‌مثابه یک سیستم در نظر گرفته شده است و بایان روش تحقیق، یافته‌های تحقیق ارائه می‌گردد و در کنار بحث و نتیجه‌گیری، پیشنهادها برای تحقیقات کاربردی در زمینه‌راهیان نور بیان می‌شود.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

گردشگری جنگ و راهیان نور

گردشگری جنگ اصطلاحی است که رسانه‌ها برای تشریح فکر سفر تفریحی به مناطق جنگی با اهداف تماشای مناظر و بازدید از رویدادها و یادمان‌های جنگ از آن استفاده می‌کنند. گردشگری جنگ در قرن ۲۰ زیرمجموعه مهم و اساسی از گردشگری سیاه^۱ بوده و پیش‌بینی شده است که در قرن ۲۱ به یکی از انواع پرطرفدار گردشگری در جهان تبدیل خواهد شد. گردشگری سیاه بدین گونه تعریف می‌شود: سفر به مکان‌های مرتبط با مرگ، مصیبت و ویرانی. از زمانی که مردم قادر به مسافرت بودند، این نوع از گردشگری همواره یکی از گونه‌های شناخته‌شده بوده است (شارپلی و استون^۲، ۲۰۰۹: ۱۲)؛ و در نمونه‌های دیگر فرانسه در سال ۲۰۱۲ با ۱۵۵ مکان یادبود و موزه جنگ، ۶.۲ میلیون نفر گردشگر را به خود جذب کرد که درآمدی بالغ بر ۴۵ میلیون یورو داشت (فلیپ^۳، ۲۰۱۲: ۲۱).

جنگ جهانی اول، نقش مهمی در پیدایش گردشگری مناطق جنگی داشت، به طوری که با وجود شواهدی مبنی بر سفرهای سازمان‌دهی شده به مکان‌های جنگی در طول نیمه دوم قرن نوزده، مثل جنگ واترلو (سیتون^۴، ۱۹۹۶: ۷۳)، بعد از جنگ جهانی اول بود که بازدید از مناطق جنگی (گردشگری جنگ) در مقیاس بزرگ‌تر آغاز شد. در آن زمان، گردشگری مبتنی بر جنگ تا حدی گسترش یافت که یادبودهای جنگ و محصولات وابسته به آن بزرگ‌ترین گروه جاذبه‌های گردشگری را در جهان تشکیل می‌داد. چنین جاذبه‌هایی

- 1- Dark Tourism
- 2- Sharply & Stone
- 3- Philip
- 4- Seaton

علاوه بر مناطق جنگی و یادبودهای داخل آن و قبرستان‌ها، یادبودها، موزه‌ها و مکان‌های بی‌شمار دیگری را نیز که جنگ‌ها و سایر رویدادهای مرتبط با آن را یادآوری می‌کنند دربر می‌گیرد (راین^۱، ۲۰۰۷: ۱۰۲).

بر اساس گزارش‌های موجود در سال ۱۸۲۰، عده‌ای از افسران انگلیسی که در نبرد بزرگ واترلو حضور داشتند به‌عنوان راهنما اقدام به تشریح وقایع آن نبرد برای گروه‌های بریتانیایی بازدیدکننده از این منطقه کردند. با این حال اولین تورهای بازدید از مناطق جنگی تحت‌عنوان کاروان‌های زیارتی زمان کوتاهی پس از پایان جنگ اول جهانی (۱۹۱۸) و به‌ویژه برای بازدید از منطقه نبرد ایپر در بلژیک توسط بریتانیایی‌ها راه‌اندازی شد (تارلو^۲، ۲۰۰۵: ۸۵). به شکل مشابه، جنگ جهانی دوم نیز موجب پیشرفت‌های بعدی گردشگری مناطق جنگی در اروپا و سایر نقاط شد. برای مثال، مناطق زیادی در منطقه اقیانوسیه از پرل هاربور^۳ تا هیروشیما، شمار زیادی از گردشگران را به خود جذب کرد. همچنین درگیری‌های سال‌های بعد مثل جنگ ویتنام هم افزایش فعالیت‌های گردشگری مرتبط را در پی داشت (شارپلی و استون^۴، ۲۰۰۹: ۹۷). هم‌اکنون مناطق مرتبط با جنگ بزرگ‌ترین گروه جاذبه‌های گردشگری در دنیا است. به‌عنوان مثال محل برج‌های تجارت جهانی در نیویورک (گروند زیرو) در سال ۲۰۰۹، ۳۵ میلیون بازدیدکننده داشته است و هم‌اکنون یکی از ده جاذبه گردشگری برتر شهر به شمار می‌رود (کنگ^۵، ۲۰۱۱: ۴۶).

آنچه گردشگری جنگ را از سایر انواع معمول گردشگری متمایز می‌کند، این است که در این نوع گردشگری نه تنها ابعاد اقتصادی در جذب گردشگران مورد توجه است و منافع ناشی از آن متوجه کشور مقصد می‌شود، بلکه ابعاد فرهنگی آن نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است و انتقال مفاهیم ارزشمندی همچون دفاع، مقاومت، حماسه، فداکاری، وطن‌پرستی و ... نیز از این طریق ممکن خواهد بود. از این رو امروزه متولیان فرهنگی و آموزشی در کشورهای مختلف دنیا توجه ویژه‌ای به موضوع گردشگری جنگ کرده و در سال‌های اخیر سرمایه‌گذاری وسیعی به‌ویژه در اروپا در این بخش صورت گرفته است و رویکردی علمی به مقوله گردشگری جنگ به چشم می‌خورد (خاطری، ۱۳۸۹: ۹۳).

راهیان نور ابتکار انقلاب اسلامی در گردشگری جنگ است که پس از مدتی تبدیل به یک سنت حسنه و جریان فرهنگی گردید. بازدید از مناطق جنگی در ایران هم‌زمان با دوران دفاع مقدس برای خانواده شهدا و رزمندگان صورت می‌گرفت اما شروع «اردوهای راهیان نور» با این عنوان را بایستی پس از دوران دفاع مقدس دانست که با یک جوشش مردمی و حمایت نیروهای مسلح شکل گرفت؛ که اکنون

1- Ryan
2- Tarlow
3- Pearl Harbor
4- Sharply & Stone
5- Kang

یک موضوع فراگیر و مهم در عرصه گردشگری کشور است و به یک جریان فرهنگی تبدیل شده است (محمودزاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۰-۱۲۹). اگرچه پدیده جنگ به‌خودی‌خود رویدادی تأسف بار به‌حساب می‌آید اما بر اساس آموزه‌های اسلامی در روی دیگر سکه اگر حضور در آن باهدف دفاع از عقیده، دین و ناموس باشد با مفهوم مقدس شهادت پیوند می‌خورد. ازاین‌رو بازدید از مناطق جنگی هشت سال دفاع مقدس در ایران مفهومی به ذهن متبادر نمی‌کند که با اصطلاح رایج ادبیات گردشگری، یعنی گردشگری سیاه متناسب باشد (سهرابی و ضرغام بروجنی، ۱۳۹۲: ۱۶۷-۱۴۷). ازاین‌رو گردشگری جنگ در میان مردم ایران با واژه‌ای کاملاً متفاوت و متضاد با ادبیات رایج در جهان و با عنوان «راهیان نور» نامیده می‌شود و این نشان از تفاوت ریشه‌ای در نگاه به جهاد و جنگ است که به‌حق نام دفاع مقدس یافت و نشان از معنویت‌گرایی، تقدس و روح حماسه‌آفرینی است. ازاین‌رو اگر قرار باشد گردشگری دفاع مقدس را نام دقیقی بدهیم باید آن را گردشگری سفید نامید (قائدعلی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۷). همان‌گونه که شهید مطهری کربلا را در دو نگاه سیاه‌وسفید طبقه‌بندی کرد و گفت اگر قرار باشد از کربلا روایت کرد روی سفید آن غلبه دارد (مطهری، ۱۳۸۹: ۱۸). در جدول شماره (۱) به‌اختصار تفاوت‌های اساسی میان گردشگری جنگ در جهان و راهیان نور برشمرده شده است.

جدول ۱. مدل‌های مختلف سنجش سرمایه فکری سازمان‌ها

موضوع	راهیان نور	گردشگری جنگ
هدف اصلی	فرهنگی (ترویج فرهنگ جهاد، ایثار و شهادت)	فرهنگی (مبهن‌پرستی و ترویج صلح)
	اقتصادی (محرومیت‌زدایی)	اقتصادی (تأمین منافع شرکت‌های گردشگری)
نیروی انسانی یادمان	خادم داوطلب بدون حق‌الزحمه	کارمند با دریافت حق‌الزحمه
اعزام کنندگان	پایگاه‌های مردمی نظیر مدارس، دانشگاه‌ها، مدارس، مساجد، هیئت و مؤسسات مردم‌نهاد	شرکت‌های گردشگری باهدف کسب منفعت اقتصادی
هدف اصلی بازدیدکنندگان	زیارت	کنجکاوی و عبرت از گذشته
ماهیت یادمان	زیارتگاه	موزه جنگ
راویان	روای داوطلب بدون حق‌الزحمه	راهنمایان تور با دریافت حق‌الزحمه

نگرش سیستمی

رشد چشم‌گیر دانش و آگاهی انسان و سهولت ارتباطات و تعاملات فرهنگی و اجتماعی در دنیای معاصر موجب گردیده که سیستم‌های اجتماعی فرهنگی پیچیده‌ترین سیستم‌ها به شمار آیند. برای تحلیل مسائل و رفتارهای این‌گونه سیستم‌ها، اندیشه‌های خطی، ساده‌نگر، کوتاه بین و سطحی، کارآمدی خود از دست داده‌اند (اعتباریان، ۱۳۸۰: ۱۰۳) و به‌جای نگرش مکانیکی به‌صورت ارگانیک به پدیده نگریسته می‌شود (بال^۱، ۱۹۹۴: ۷۹).

اصطلاح سیستم برای پوشش دادن مجموعه‌ی وسیعی از پدیده‌ها بکار می‌رود. بعضی از این سیستم‌ها، سازه‌های مفهومی و بعضی دیگر موجودیت‌های فیزیکی هستند. از این‌رو می‌توان سیستم را به‌عنوان هر موجودیت متشکل از اجزاء به‌هم‌پیوسته تعریف کرد (خورشید و دیگران؛ ۱۳۸۷: ۳۲). تفکر سیستمی به‌طور بنیادی از انواع سنتی تحلیل، متفاوت است. تحلیل سنتی بر بخش‌های مجزا از چیزی که مطالعه می‌شود تمرکز دارد؛ در حقیقت کلمه تحلیل از عبارت شکستن اجزا سازنده گرفته‌شده است در صورتی‌که تفکر سیستمی بر چگونگی کنش میان عناصر موردمطالعه و دیگر اجزا سیستم متمرکز است و اجزا سیستم را به‌صورت یک کل در ارتباط با یکدیگر در نظر می‌گیرد (رضائیان، ۱۳۸۸: ۶۲-۶۴). بدین معنی که به‌جای مطالعه بخش‌های کوچک‌ایزوله شده، تفکر سیستمی به دنبال بررسی اجزا به‌عنوان یک کل نظام‌یافته است (بهرامی، ۱۳۸۲: ۴۳).

هدف از کاربرد نگرش سیستمی در تحلیل هر پدیده‌ای، شناخت هر سیستم باکلیت و جامعیت و پیچیدگی و پویایی خاص خودش و آثار و انواع روابط متقابل میان اجزا و عوامل آن است. با بررسی رفتار و کارکرد یک سیستم، می‌توان قوانینی را کشف نمود که برای تأثیرگذاری بر روی آن سیستم و تغییر آن ضروری می‌باشد که به کمک این بررسی‌ها می‌توان سیستم‌های دیگری به وجود آورد (دوروسنی و بیشون، ۱۳۷۴: ۴۱-۴۰)؛ از دیگر سو در سیستم‌های اجتماعی، این مدل‌های ذهنی، سیستمی هستند که تصمیمات و اقدامات را شکل می‌دهند (مارکرفت^۲، ۲۰۰۴: ۱۰۴) و طراحان سیستم جهت دستیابی به اهداف می‌بایست بر چگونگی ارتباط عناصر با یکدیگر متمرکز شوند (پالم^۳، ۲۰۱۴: ۲) و برای طراحی سیستم نگرش سیستمی به مشکلات داشته باشند (متکالف^۴، ۲۰۱۴: ۴).

۱- Balle
۲- Morecroft
۳- palm
۴- Metcalf

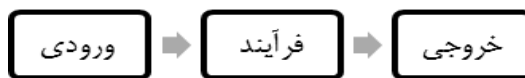
از این رو اندیشه سیستمی نوعی روش شناخت است که برای شناخت پدیده‌ها، کلیت آن‌ها را در ارتباط با دیگر پدیده‌ها و بر اساس منطق غیرخطی مورد مطالعه و تحلیل قرار می‌دهد. نگرش سیستمی مبتنی بر کل‌گرایی، ارتباط کل‌ها با یکدیگر و با کل‌های بزرگ‌تر و نگاه غیرخطی و شبکه‌ای بر روابط بین پدیده‌هاست (مختاری، ۱۳۸۸: ۱۲).

از این رو تحلیل سیستمی یک پدیده مستلزم بررسی و تحلیل تمام اجزای تشکیل‌دهنده پدیده و روابط و آثار متقابل آن‌ها است. از طریق کاربرد روش سیستمی می‌توان شناخت‌های گوناگون را برای درک بهتر موضوع تحت بررسی و دستیابی به امکان فعالیت‌های بیشتر و مؤثرتر باهم جمع و ترکیب کرد (دوروسنی و بیشون، ۱۳۷۴: ۹). بنابراین در تفکر سیستمی، توصیه می‌شود که ترکیب قبل از تحلیل انجام گیرد. در تفکر تحلیلی، چیزی که می‌خواهیم بررسی کنیم، به‌عنوان یک کل تجزیه می‌شود. ولی در ترکیب، چیزی که می‌خواهیم بررسی کنیم، به‌عنوان یک جزء از کلی که آن را در بر گرفته، بررسی می‌گردد (مختاری، ۱۳۸۸: ۱۷).

یادمان به‌مثابه سیستم

اگرچه بنا به تعریف موجود در ستاد مرکزی راهیان نور کشور یادمان‌های دفاع مقدس محدوده‌ای سرزمینی را شامل می‌شود که این محدوده جغرافیایی یادآور اتفاقی ویژه در دوران دفاع مقدس است (ستاد مرکزی راهیان نور، ۱۳۹۳). اما در فرهنگ معین یادمان به معنای: ۱- آنچه برای یادبود کسی و رویدادی ساخته می‌شود. ۲- مراسمی که برای یادبود کسی یا چیزی بر پا می‌شود. (فرهنگ معین) معنای لفظی یادمان مفهوم اساسی «یادآوری» را در بردارد از این رو یادمان دربرگیرنده مضمون «یادآوری پیشینه تاریخی در مخاطب» است. این واکاوی معنایی نشان از فرآیندی است که ورودی‌هایی را در بردارد و برآثر فرا گردی، زمینه‌ی یادآوری دوران دفاع مقدس را فراهم می‌آورد. از این رو ماهیت یادمان به مخاطبان آن و میزان تأثیر بروی آن‌ها گره‌خورده است در نتیجه یادمان از اجزایی به‌هم پیوسته تشکیل شده است.

با توجه به اینکه هر سیستم در بطن خود دارای فرآیند تبدیل می‌باشد که در آن چیزی به‌عنوان ورودی تغییر داده و به شکل جدیدی تحت‌عنوان خروجی تبدیل می‌شود (رضائیان، ۱۳۸۸: ۶۳). با توجه به مطلب پیش‌گفته، در یک مدل ساده‌شده اگر یادمان را مشتمل بر ورودی و فراگرد یادآوری و درنهایت خروجی بدانیم با مدل ساده‌شده در نگرش سیستمی تطابق دارد.

نمودار ۱. مدل ساده‌شده نگرش سیستمی (رضائیان، ۱۳۸۸: ۶۲)

البته باید این نکته را در نظر داشت که طراحی یک سیستم پیچیده اجتماعی مانند یادمان فرایندی سخت و مهندسی شده نیست بلکه فرایندی مبتنی بر توسعه دانش بشری در این زمینه است (والتون، ۲۰۱۴: ۲۳۱) و با توجه کارکرد تفکر سیستمی برای حل مشکلات (هستر و آدامز، ۲۰۱۴: ۱۴) در این مقاله سعی بر توسعه تفکر سیستمی جهت ارتقای مدیریت یادمان دفاع مقدس است.

پیشینه موضوع

نگرش سیستمی به گردشگری در دهه ۱۹۹۰ به بعد مطرح شده است. متفکران این حوزه اجزای متفاوت گردشگری را به صورت کلیت به هم پیوسته می‌دانند به عنوان نمونه گان^۱ در سال ۱۹۹۴ عنوان کرد که گردشگری را باید به عنوان یک سیستم تعبیر کرد که تمام بخش‌های آن به هم مربوط می‌شوند. پیچ^۲ در مقاله خود در سال ۱۹۹۵ از امتیازات نگرش سیستمی در گردشگری یاد می‌کند که بر اساس این نگرش، پیچیدگی‌های یک منطقه گردشگری مبدل به الگویی ساده می‌شود. میل^۳ و موریسون^۴ در سال ۱۹۹۲ با استفاده از این الگو به تشریح رابطه شبکه‌های تار عنکبوتی به هم پیوسته گردشگری پرداختند که با دست زدن به یک قسمت شبکه، اثر موجی سرتاسر شبکه را فرامی‌گیرد (هلدن^۵، ۲۰۰۰: ۷-۸). البته موضوعات مورد مطالعه در نگرش سیستمی در گردشگری تفاوت بسیاری با موضوع تحقیق حاضر دارد و در مطالعات داخلی نیز می‌توان مقاله گردشگری به عنوان سیستم: نمونه مشهد (قاسمی، ۱۳۹۰) و تحلیل سیستمی از مدیریت حج در جمهوری اسلامی ایران (زاهدی، ۱۳۸۰) اشاره نمود که تفصیل موارد ذکر شده کمک چندانی به تحقیق حاضر نمی‌کند.

علی‌رغم اهمیت نگرش سیستمی در بررسی پدیده‌ها تاکنون تحقیقی مبتنی بر نگرش سیستمی در حوزه راهیان نور انجام نشده است و همچنین موضوع یادمان نیز از نگاه پژوهشگران مغفول واقع شده است و تحقیقات انجام شده در راستای سیاست‌گذاری کلان و یا باهدف شناسایی نیازهای زائران و نظرات ایشان در موضوع راهیان نور بوده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: سند راهبردی راهیان نور (ستاد مرکزی راهیان نور، ۱۳۹۴)، مطالعات راهیان نور شرق کشور (مؤسسه فرهنگی هنری حامدون، ۱۳۹۱)، نیازسنجی و نگرش سنجی زائران راهیان نور (شرکت پژوهشگران خبره پارس، ۱۳۹۱). در این میان، مقالات علمی نیز با موضوع راهیان نور به چاپ رسیده‌اند که برای نمونه می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱- Gunn

۲- Page

۳- Mill

۴- Morrison

۵- Holden

قائدعلی و لطیفی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «شناسایی و تبیین نقطه اهرمی فرهنگی در مدیریت یادمان‌های دفاع مقدس» در سه گام با بهره‌گیری از روش‌های تحقیق تحلیل محتوای کمی، فن خط داستان و تجزیه تحلیل مضمون به این نتیجه دست یافتند که «فضاسازی در یادمان‌های دفاع مقدس» نقطه اهرمی فرهنگی در مدیریت یادمان‌ها است که با یادآوری دوران دفاع مقدس و القا معانی و محتوا به صورت ناخودآگاه (ادراک غیرمستقیم) از طریق ارتباط با محیط یادمان بیشترین اثر را بر زائران دارد. فضاسازی در یادمان‌های دفاع مقدس در بردارنده‌ی ابعاد اساسی ۱- گویا سازی (بازسازی و حفظ آثار دفاع مقدس)، ۲- طراحی و ایجاد، ۳- نشانه‌گذاری، ۴- پویایی یادمان (زنده‌بودن) است که باید در سیاست‌گذاری و اجرا مدنظر قرار گیرند.

احمدی و محمدی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «شناسایی، اولویت‌بندی و تعیین عوامل مؤثر بر انگیزه‌ها و نیازهای گردشگری دفاع مقدس» نیازهای زائران را این‌گونه برمی‌شمارند: سرویس‌های بهداشتی مناسب در محل یادمان‌ها؛ محل اسکان و استراحت مناسب، ارزان و در دسترس؛ تعمیرگاه و مراکز خدمات وسایل نقلیه؛ جاذبه‌های گردشگری و تفریحی دیگر؛ محل فروش سوغاتی و صنایع دستی محلی؛ محل فروش محصولات فرهنگی مرتبط با دفاع مقدس؛ پاسخ به سؤالات و شبهات درباره دفاع مقدس؛ مسیرهای تردد مناسب؛ افزایش آگاهی و شناخت نسبت به توانایی‌های دفاعی کشور؛ وجود ایستگاه‌های صلواتی با خدمات مختلف.

قائدعلی و لطیفی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «الگوی پارادایمی اردوهای راهیان نور» با بهره‌گیری از نظریه داده بنیاد و بررسی سخنان مقام معظم رهبری (مدظله) با موضوع دفاع مقدس و راهیان نور به شناسایی عوامل زمینه‌ساز، راهبردها، عوامل واسطه‌ای و نتایج راهیان نور پرداخته است.

سهرابی و ضرغام بروجنی (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «شناخت دستاوردهای گردشگران داخلی در بازدید از مناطق جنگی ایران» با استفاده از روش تحقیق کمی و نمونه‌گیری گلوله برفی با نمونه‌ای به تعداد ۱۵۲ نفر با رویکرد مدیریت منفعت محور به بررسی انگیزه‌ها و دلایل بازدید، موقعیت و محیط، تجارب ادراکی (شناختی) و احساسی و منافع به دست آمده می‌پردازد این تحقیق نشان می‌دهد دستاورد معنوی مهم‌ترین دستاورد بازدید مناطق جنگی در کشورمان است.

در تحقیقی دیگر ضرغام بروجنی و سهرابی (۱۳۹۲) به «گونه شناسی بازدیدکنندگان مناطق جنگی ایران و نقش آن در انتقال فرهنگ پایداری دفاع مقدس» پرداخته‌اند نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مهم‌ترین گروه بازدیدکنندگان مناطق جنگی ایران را گردشگران زیارتی یادبودی و گردشگران فرهنگی

میراثی تشکیل می‌دهند. عمده این گردشگران بانگیزه‌های ملی و مذهبی به بازدید مناطق جنگی می‌روند و علاقه وافری به شنیدن رشادت‌های رزمندگان دارند.

ایبا و خانی (۱۳۹۱) در تحقیقی «اثر بخشی قدرت نرم برنامه‌های راهیان نور» را مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد برنامه‌های راهیان نور که برگرفته از فرهنگ اسلامی و ایشار و شهادت می‌باشد تأثیر عمیقی بر بازدیدکنندگان داشته است. در این میان تأثیر یادمان‌ها، نمایشگاه‌ها، تبلیغات و فضای محیطی که برگرفته از معنویت و ایشارگری خالصانه رزمندگان است، اثرگذاری بیشتری از مؤلفه‌های دیگر دارد.

مسعودی و نوغانی (۱۳۹۲) با استفاده از مطالعه پنل «تأثیر اردوهای راهیان نور بر نگرش رفتارشناختی دانشجویان نسبت به مقوله شهادت» مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد نگرش شناختی و رفتاری دانشجویان نسبت به مقوله شهادت قبل و بعد از اردوهای راهیان نور تفاوت معناداری دارد.

ولی زاده (۱۳۸۳) در تحقیقی به «نظرسنجی از زائران مناطق جنگی (راهیان نور)» باهدف شناسایی نقاط قوت و ضعف اردوهای راهیان نور پرداخته است.

بررسی تحقیقات صورت گرفته در حوزه راهیان نور نشان می‌دهد تاکنون تحقیقی مبتنی بر نگرش سیستمی در حوزه راهیان نور انجام نشده است و همچنین موضوع یادمان نیز از نگاه پژوهشگران مغفول واقع شده است و تحقیقات انجام شده در راستای سیاست‌گذاری کلان و یا باهدف شناسایی نیازهای زائران و نظرات ایشان در موضوع راهیان نور بوده است.

روش‌شناسی تحقیق

موضوع «مدیریت در یادمان‌های دفاع مقدس» به سبب اینکه نتایج یافته‌هایش برای حل مسئله خاص متداول درون سازمان، انجام می‌شود، پژوهشی کاربردی است (سرمد و دیگران، ۱۳۷۶) و از جهات بسیاری از دیگر طرح‌های مشابه متمایز است، تمایزی که برخاسته از ویژگی‌های راهیان نور به‌عنوان یک جریان فرهنگی بدیع در دوران معاصر است. با توجه به این موضوع و با حفظ چارچوب و منطق حاکم بر فرآیند پژوهش علمی، تصمیم گرفته شد با استفاده از روش تحقیق کیفی با بهره‌گیری از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته اقدام شود. به‌همین منظور در این تحقیق با توجه به وجود امکان دسترسی نویسنده‌ی مسئول به تمامی افراد دخیل در حوزه یادمان‌های دفاع مقدس، از نمونه‌گیری غیرتصادفی هدفمند استفاده شد. مصاحبه‌ها تا جایی ادامه پیدا کرد که دیگر مفهومی به مفاهیم قبلی اضافه نشد و بر اساس قاعده اشباع نظری نمونه‌گیری به اتمام رسید بدان

معنی که نمونه‌گیری را تا موقع ادامه می‌دهیم که هر مقوله به اشباع نظری برسد؛ یعنی تا زمانی که به نظر نمی‌رسد داده‌های جدیدی در ارتباط با مقوله پدید آید (استراس، کوربین، ۱۳۸۵: ۱۲۳). در مجموع با ۳۸ نفر مشتمل بر خبرگان، مسئولین و کارشناسان ستاد مرکزی راهیان نور، مسئولین قرارگاه مشترک راهیان نور، قرارگاه‌های مرکزی راهیان نور (سپاه، آجا و ناجا)، مدیر یادمان‌های دفاع مقدس و مسئولین خادمین یادمان‌های دفاع مقدس مصاحبه به‌عمل آمد و تمامی مصاحبه‌شونده‌ها پس از دریافت توضیحاتی پیرامون موضوع نگرش سیستمی و یادمان به‌عنوان یک سیستم، در معرض سؤالات زیر قرار گرفتند:

۱. به نظر شما منابع در اختیار یادمان چیست؟
۲. اگر یادمان را به‌عنوان یک سیستم در نظر بگیریم ورودی‌های و خروجی‌های یادمان کدام‌اند؟
۳. برای اداره یادمان و خدمت به زائران چه اقدامات و برنامه‌هایی انجام می‌شود؟
۴. مدیر یادمان چه وظایفی را بر عهده دارد؟
۵. به عوامل محیطی بروی اداره یادمان و خدماتی که ارائه می‌دهد تأثیر می‌گذارد؟

در هنگام مصاحبه، هم‌زمان فیش‌برداری اولیه صورت پذیرفت و متن مصاحبه‌های با کیفیت محتوایی بالا، به‌طور کامل پیاده‌سازی شد. البته به هنگام فیش‌برداری اولیه در تمامی مصاحبه‌ها و فیش‌برداری ثانویه در متون پیاده‌سازی شده نسبت به کلیدواژه‌های «یادمان»، «مدیریت»، «مدیر»، «خدمات»، «اقدامات»، «برنامه‌ها»، «فعالیت‌ها»، «منابع»، «محیط»، «ورودی»، «خروجی» و «عوامل»، حساسیت نظری وجود داشت که این کلیدواژه‌ها مفاهیم اساسی بازگوکننده سؤالات پیش‌گفته بود. در نهایت برای تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، از روش تجزیه و تحلیل مضمون استفاده شد. در این روش تمامی ایده‌های مستخرج از مصاحبه‌ها در قالب مفاهیم اولیه (گزاره منتخب) شناسایی و سپس بر مبنای هر یک یا چند مفهوم مشترک مضامین (تم‌های) فرعی ساخته شدند (کرسول^۱، ۲۰۰۵: ۱۰۲، دیواس^۲، ۲۰۰۱: ۱۳۵).

در مقاله حاضر با توجه به حجم بالای مفاهیم اولیه (گزاره‌های منتخب) از ارائه جداول خودداری شده و در قالب جدول شماره (۲) نمونه‌ایی از استخراج مضامین فرعی ارائه گردیده است.

جدول ۲. نمونه‌ای از استخراج مضمون فرعی از مفاهیم پایه

ردیف	مفاهیم اولیه (گزاره منتخب)	مضمون فرعی
۱	مصاحبه‌شونده ۱۲: مدیر سابق یادمان تجربه‌های خوبی داشت ولی متأسفانه با تحویل مسئولیت نتوانستیم از تجربیات ایشان استفاده کنیم.	تجربیات گذشته در مدیریت یادمان
	مصاحبه‌شونده ۲۱: ما برای اینکه بتوانیم برنامه خودمان را آزمون و خطا نکنیم با مدیران قدیمی یادمان ارتباط داریم تا راه‌رفته آن‌ها را دوباره آزمایش نکنیم.	
	مصاحبه‌شونده ۲۷: تجربیات ارزشمندی از مدیریت یادمان در گذشته وجود دارد و که با مراجعه به مدیران سابق می‌توان آن‌ها را دریافت نمود.	

در ادامه با توجه به اشتراکات محتوایی مضامین فرعی، مضامین (تم‌های) اصلی را استخراج گردید؛ و در سطحی بالاتر مضامین اصلی ابعاد کلان را شکل دادند. در انتهای تحقیق برای اعتباربخشی یافته‌ها، نتایج تحقیق در اختیار ۱۲ نفر از خبرگان موضوع قرار گرفت.

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

یافته‌های تحقیق

حال بر اساس روش تحقیق ذکرشده مقوله کلان، مقوله فرعی و اجزای سازنده هر یک از مقوله‌ها ارائه می‌شود:

جدول ۳. منابع محیطی در سیستم یادمان

مقوله (مضمون اصلی)	مقوله	اجزا (مضمون فرعی)
منابع مالی	اعتبارات مصوب	موقوفات
		درآمدها
		کادر یادمان (مدیریت، نیروی خدماتی، وظیفه و...)
منابع انسانی	مأمور (نظیر کادر درمانی و امدادی، خبرنگار، ناظر)	

مقوله (مضمون اصلی)	اجزا (مضمون فرعی)
	خادم (خادمین تخصصی و عمومی)
	مدیران و مسئولین کاروان‌ها
	راوی (مستقر در یادمان و همراه کاروان)
	مبلغ (مستقر در یادمان و همراه کاروان)
	مداح (مستقر در یادمان و همراه کاروان)
منابع سرمایه‌ای	محدوده‌ی سرزمینی
	ابنیه و آثار سرزمینی دفاع مقدس
	بناهای ساخته‌شده نظیر مسجد، حسینیه، سرویس بهداشتی، ایستگاه صلواتی، نمایشگاه و ...
	زیرساخت‌ها نظیر انشعابات آب و برق و گاز و ...
	تجهیزات نظیر تجهیزات صوت و تصویر، تجهیزات درمانی، تجهیزات اطفاء حریق، ادوات حمل و نقل
منابع دانشی	تجربیات گذشته در مدیریت یادمان
	گزارش‌ها و اسناد
	پیشینه وقایع و رخداد‌های دوران دفاع مقدس
منابع معنوی	مقبره شهدا
	سرزمین مقدس یادمان
	خانواده شهدا و ایثارگران
	ایام خاص سال نظیر محرم، فاطمیه و...

جدول ۴. ورودی‌های سیستم یادمان

مقوله (مضمون اصلی)	اجزا (مضمون فرعی)
پذیرنده ^۱	زائر
	کادر یادمان (مدیریت، نیروی خدماتی، وظیفه و...)
نقش آفرین و پذیرنده ^۲	مأمور (نظیر کادر درمانی و امدادی، خبرنگار، ناظر)
	خادم (خادمین تخصصی و عمومی)
	راوی، مبلغ و مداح (مستقر در یادمان و همراه کاروان)
	مدیران و مسئولین کاروان‌ها

ورودی‌های سیستم

۱- پذیرنده فقط در فراگرد سیستم تحت تاثیر قرار می‌گیرد و در مدل ارتباطی فقط پذیرنده پیام است.

۲- این بُعد از ورودی‌های یادمان علاوه بر نقش آفرینی در انتقال پیام خود نیز تحت تاثیر فراگرد سیستم یادمان قرار می‌گیرد.

جدول ۵. خروجی‌های سیستم یادمان

مقوله (مضمون اصلی)	اجزا (مضمون فرعی)	
برون سیستمی ^۱	زائر	خروجی‌های سیستم
	روای، مبلغ و مداح همراه کاروان	
	مدیران و مسئولین کاروان	
	خادم ^۲	
درون سیستمی ^۳	مأمور (نظیر کادر درمانی و امدادی، خبرنگار، ناظر)	
	کادر یادمان (مدیریت، نیروی خدماتی، وظیفه و...)	
	روای، مبلغ و مداح مستقر در یادمان	

جدول ۶. فراگرد سیستمی در یادمان

مقوله (مضمون اصلی)	اجزا (مضمون فرعی)	
فرهنگی	سمعی (صوت روایتگری، صوت مداحی، صوت سخنرانی، صوت جنگ و ...)	فراگرد
	بصری (بیلبورد، شناسنامه یادمان، نمایشگاه، فضاسازی محیطی، پوستر، بروشور، کتاب و ...)	
	سمعی و بصری (مداحی، سخنرانی، پخش مستند، فیلم، نماهنگ و ...)	
خدمات پشتیبان	مواجهه با رویداد (روایتگری، خدمت‌رسانی خادمین، بازسازی سنگرها و موقعیت‌های دفاع مقدس، تئاتر بیابانی، ایفای نقش زائر در بازسازی دفاع مقدس، مقبره شهدا)	
	خدمات بهداشتی (جمع‌آوری زباله، تخلیه سبتیک و ...)	
	خدمات درمانی (درمانگاه، داروخانه)	
	امداد و نجات (اطفاء حریق، سامانه درخواست امداد، اسکان اضطراری، امکانات اورژانس)	
	تأمین نیازهای اولیه (آب شرب، روشنایی، ارتباطات)	
	بازارچه یادمان	
	خدمات حمل‌ونقل (پارکینگ، خدمات زیارت آسان برای کهن‌سالان، سرویس حمل‌ونقل برای مناطق صعب‌العبور)	
	خدمات رفاهی اولیه (ایستگاه صلواتی، تأمین محل سرو غذا، سایبان برای افراد ناتوان)	

۱- این بُعد پس از خروج از فراگرد سیستم از یادمان خارج می‌شود.

۲- خادمین به دلیل اینکه در بازه‌ای کوتاه مدت در یادمان‌ها فعالیت می‌نمایند در طبقه‌بندی خروجی‌های یادمان به‌عنوان برون سیستمی در نظر گرفته شده‌اند.

۳- این بُعد مدام در چرخه‌ی فراگرد سیستمی قرار می‌گیرد و پس از دریافت تأثیرات سیستم در جایگاه ورودی و منابع به کار گرفته می‌شود و به صورت یادگیرنده خود را اصلاح می‌نماید.

جدول ۷. مدیریت سیستمی در یادمان

مقوله (مضمون اصلی)	اجزا (مضمون فرعی)	
تأمین منابع	پیگیری اعتبارات مصوب	مدیریت یادمان
	بهره‌گیری از موقوفات و نذورات	
	درآمدزایی	
بسیج منابع	بهره‌برداری از منابع مالی	
	بهره‌برداری از منابع انسانی	
	بهره‌برداری از منابع سرمایه‌ای	
	بهره‌برداری از منابع دانشی	
برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی	بهره‌برداری از منابع نامشهود	
	دریافت سیاست‌ها و راهبردها و اتخاذ تصمیم	
	تنظیم ساختار سازمان مناسب	
	جایابی جهت بهره‌برداری از منابع	
	شناسایی دوره‌های زمانی زیارت یادمان	
هدایت و کنترل	شناسایی تنوع زائرین (گروه‌بندی ^۱ و سرشماری)	
	حضور مداوم در بطن یادمان	
	تعامل سازنده با منابع انسانی	
	بازگشایی دریچه تعامل با زائر	
	شناسایی نقاط بحران‌خیز یادمان	
	شناسایی منابع آنی در یادمان (نظیر شخصیت‌های مهم)	

۱- نظیر گروه‌بندی از نظر سن، جنسیت، تحصیلات

جدول ۸. بُعد محلی عوامل محیطی

مقاله (مضمون اصلی)	اجزا (مضمون فرعی)	عوامل محیطی ^۱
محلی	احتمال وقوع موقعیت‌های بحرانی (نظیر انفجار، حریق، سیل، گرمای بیش از حد)	عوامل محیطی ^۱
	تنوع در داوطلبان خادمی در یادمان‌ها از نظر سن، جنسیت، تحصیلات، اعتقادات مذهبی	
	دورافتادگی یادمان‌ها از مناطق شهری	
	قرارگیری یادمان‌ها در مناطق محروم	
	محدودیت در ارتباطات مخابراتی	
	خستگی زائران به دلیل سفر	
	وضعیت آب‌وهوا نظیر گرما، بارش باران، ریزگردها و ...	
	برنامه‌ریزی زمانی مدیران کاروان	
	میزان همکاری سازمان‌های محلی با یادمان‌ها (نظیر پاسگاه مرزی، نیروی انتظامی، فرمانداری، شهرداری و ...)	
	میزان همکاری بومیان و نگرش ایشان به راهیان نور	
	ازدحام بیش از ظرفیت یادمان در ایام خاص (نظیر سال‌تحویل و ...)	
نقصان در تأمین آب، برق و سوخت		

جدول ۹. ابعاد ملی و بین‌المللی عوامل محیطی

مقاله (مضمون اصلی)	اجزا (مضمون فرعی)	ابعاد ملی و بین‌المللی عوامل محیطی ^۲
ملی	افزایش و یا کاهش تعداد زائر	ابعاد ملی و بین‌المللی عوامل محیطی ^۲
	تنوع زائران از نظر سن، جنسیت، تحصیلات، اعتقادات و ...	
	شیوه‌ی گزینش، جذب و اعزام خادمین	
	دوره‌های توجیهی مدیران و مسئولین کاروان‌ها	
	دوره‌های توجیهی روایان، مبلغین و مداحان همراه کاروان	
	تفاوت محتوایی اردوهای راهیان نور با دیگر موضوعات گردشگری کشور به‌عنوان	

۱- تصمیم‌گیری در بُعد محلی عوامل دخیل در سطح مدیریت یادمان و با پشتیبانی و همکاری ستاد بالادستی صورت می‌پذیرد.

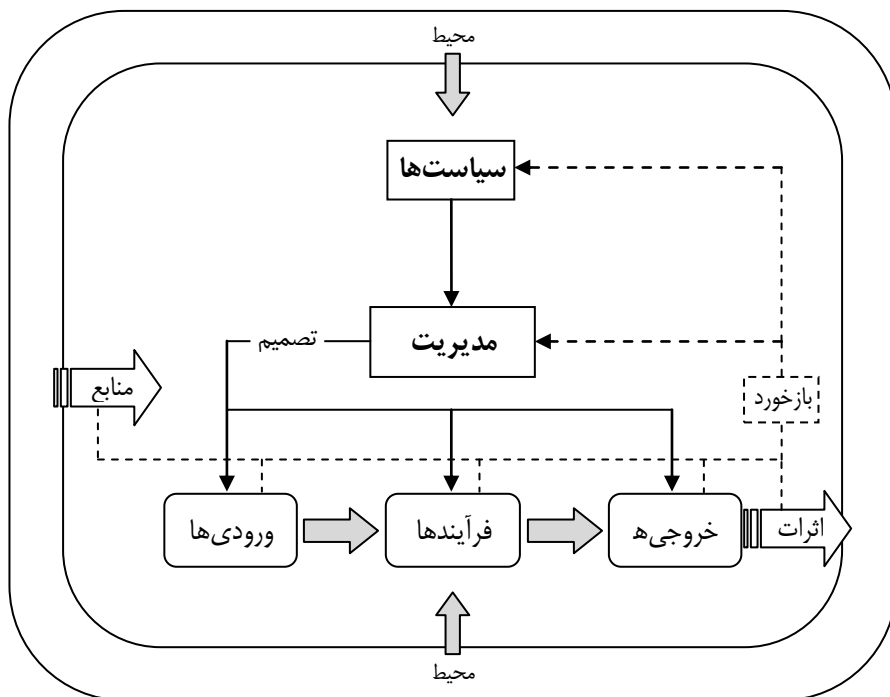
۲- سیاستگذاری و تصمیم‌گیری در ابعاد ملی و بین‌المللی بایستی در سطح ستاد بالادستی و با مشاوره مدیریت یادمان‌ها صورت پذیرد.

مقوله (مضمون اصلی)	اجزا (مضمون فرعی)
	موضوعی نو
	تنوع سازمان‌های معین یادمان از حیث مأموریت سازمانی و بودجه در اختیار
	تنوع سازمان‌های مرتبط در امر راهیان نور
	غفلت و کوتاهی مسئولان در انجام تعهدات
	بهره‌برداران متفاوت یادمان‌ها (نظیر سپاه، ارتش و ...)
	نحوه تأمین و توزیع بودجه یادمان‌ها
	قرارگیری یادمان‌ها در نقاط مرزی
	کمبود زیرساخت‌های لازم در یادمان‌ها
	قرابت محتوایی یادمان‌های هم‌جوار
	جنگ رسانه‌ای دشمن در مورد راهیان نور
بین‌المللی	حضور گردشگران خارجی در یادمان‌ها

با نگاهی دوباره به یافته‌های تحقیق و بهره‌گیری از نگرش سیستمی، می‌توان دریافت:

۱. یادمان پذیرنده ورودی‌ها است.
  ۲. یادمان فراگردی را برای ورودی‌ها سامان می‌دهد.
  ۳. فراگرد درون یادمان باهدف تولید خروجی صورت می‌پذیرد.
  ۴. یادمان مشتمل بر اجزایی به‌هم پیوسته است.
  ۵. یادمان در محیطی قرار دارد و با آن در تعامل است.
- با توجه به پنج شاخصه‌ی محتوایی فوق و تلفیق نگرش سیستم اجتماعی، می‌توان جایگاه مدیریت در یادمان‌های مقدس را در نگرش سیستمی در مدل بسط یافته در نمودار (۲) ارائه نمود.

نمودار ۲. مدل مفهومی یادمان به‌مثابه سیستم

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نتایج تحقیق حاضر نشان داد یادمان‌های دفاع مقدس تنها یک گستره‌ی سرزمینی و ابنیه‌ی به‌جامانده از دوران دفاع مقدس نیست بلکه یادمان به‌مثابه یک سیستم باز است که در تعامل با محیط پیرامونی پذیرنده ورودی‌هایی است که برای رسیدن به خروجی‌های مطلوب، با استفاده از منابع در اختیار فراگردهایی را سامان می‌بخشد و بستری در راستای ارتباط و تعامل سازنده زائران، راهبان و خادمان راهبان نور را فراهم می‌سازد. از همین منظر سرزمین و ابنیه به‌جای مانده از دوران دفاع مقدس تنها بخشی از منابع در اختیار یادمان هستند.

نگرش جزئی در تحلیل مسائل یادمان بدون در نظر گرفتن سایر اجزای سازنده سیستم یادمان و ارتباطات میان آن‌ها منجر به وجود آمدن خلأ سیستمی و درنهایت امکان اختلال در سیستم یادمان را به همراه دارد که نهایتاً توفیق زیارت با معرفت در یادمان‌های دفاع مقدس را از زائران راهبان نور سلب می‌نماید.^۱ به‌عنوان مثال تمرکز بیش‌ازاندازه بر «خدمات پشتیبان» در یادمان‌های

۱- نکته اصلی این است که آن کسی که می‌رود برای زیارت این مراکز (یادمان‌ها)، این مراکز را با معرفت

دفاع مقدس، متصدیان و خادمان راهیان نور را از فراگردهای فرهنگی بازمی‌دارد، در مواردی از مصاحبه‌ها در تحقیق حاضر دیده شد که خدمات پشتیبان در یادمان‌ها به‌عنوان هدف اصلی انگاشته می‌شود در صورتی که این‌گونه خدمات بستر و زمینه‌ای برای بهره‌برداری زائران از فراگردهای فرهنگی یادمان را ایجاد می‌کند و بدون وجود فراگردهای فرهنگی در یادمان اساساً خدمات پشتیبان تهی از هدف است.

یافته‌های تحقیق به سبب آنکه مجموع نظرات را در قالب روش تحلیل مضمون ارائه می‌کند از اختلاف شناخت نسبت به موضوع راهیان نور میان «خبرگان و کارشناسان ستادی» و «مدیران یادمان‌ها» سخنی نمی‌گوید در صورتی در حین تحقیق نمایان شد ضعف در شناخت ورودی‌ها، خروجی‌ها و فراگردها در میان مدیران یادمان‌ها به چشم می‌خورد به‌گونه‌ای که از منظر مدیران یادمان: ورودی و خروجی یادمان فقط عنصر زائر است و فراگردها به رویه‌های تکراری در یادمان نظیر بهداشت، خدمات، روایتگری و فضاسازی محیطی ختم می‌شود. همچنین یادمان را به‌عنوان یک سیستم بسته در نظر می‌گیرند از این‌رو تلاشی برای مواجهه با آثار محیط صورت نمی‌گیرد.

پیشنهادها

محققان در حین انجام پژوهش با موضوعات و مسائلی روبرو شدند که می‌تواند به‌صورت کاربردی به موضوع راهیان نور کمک نماید که عبارت‌اند از:

- شناسایی الگوی ارتباطی در یادمان‌های دفاع مقدس
- چگونگی تأمین و مدیریت منابع در یادمان‌های دفاع مقدس در دستیابی به یادمان خود اُنکا
- چگونگی نقش‌آفرینی مؤسسات مردمی در راهیان نور
- چگونگی نقش‌آفرینی راهیان نور دفع تهاجمات فرهنگی
- نقش راهیان نور در کادر سازی انقلاب اسلامی
- الگوی تعامل یادمان‌های دفاع مقدس با محیط پیرامونی به‌عنوان نهادی مؤلّد و کارآفرین

زیارت کند [...] با معرفت زیارت کردن فرق دارد با زیارت بدون معرفت، اما با معرفت این است که شما می‌دانید آنجا یک روح بزرگ است، مستمع شماست، مخاطب شماست، وسیله ارتباط و اتصال شما به مبدا عظمت و مبدا عزت عالم وجود است - بیانات مقام معظم رهبری (مد ظله) در میان مسئولین و دست

اندر کاران راهیان نور - ۱۳۹۲/۱۲/۲۶

- الگوی تعامل یادمان‌های دفاع مقدس با محیط پیرامونی به‌عنوان قرارگاهی فرهنگی

پیشنهاد‌های کاربردی

- تحقیق حاضر از لحاظ شناختی در سطح سیاست‌گذاری و مدیریت یادمان‌ها تأثیرات بسزایی دارد، از این‌رو برگزاری دوره‌های آموزشی در سطح ستاد و صف راهیان نور پیرامون نگرش سیستمی در یادمان‌ها راه‌گشا است.
- تغییر شیوه‌های نگارش گزارش عملکرد یادمان و انطباق آن با اجزای سیستم یادمان تصویری روشن‌تر از عملکرد یادمان‌ها را در پیش روی تصمیم‌گیران راهیان نور قرار خواهد داد.
- منابع مالی یادمان‌ها محصور به اعتبارات دولتی می‌شود (که کفایت نگهداری و بهره‌برداری از یادمان را نمی‌کند)؛ در صورتی‌که بهره‌گیری از دریافت نذورات و موقوفات می‌تواند کارگشا باشد. همچنین یادمان می‌تواند به‌عنوان یک سازمان مولد و کارآفرین خود را تبدیل به نهادی خوداتکا نماید و بر محیط پیرامونی خود تأثیر و باعث رونق اقتصادی در مناطق محروم کشور گردد.

منابع

الف- فارسی

- مقام معظم رهبری (۱۳۸۹). بیانات در یادمان فتح المبین.
- ایبا، حمید؛ خانی، مهدی (۱۳۹۱). «اثر بخشی قدرت نرم برنامه‌های راهیان نور» دوفصلنامه علمی و پژوهشی قدرت نرم، سال ۲، شماره ۷.
- استراس، آنسلم؛ جولیت کوربین (۱۳۸۵). نظریه مبنایی، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اعتباریان، اکبر (۱۳۸۰). «اندیشه سیستمی با تأکید بر نقاط اهرمی»، فصلنامه مدیریت، شماره ۵۸-۵۷، صص ۴۶-۴۴.
- بهرامی، آرش (۱۳۸۲)، «روش‌شناسی و استراتژی سیستم‌های نرم»، فصلنامه مدیریت فردا، شماره ۲، صص ۸۱-۶۹.
- خاطری، شهریار (۱۳۸۹). گردشگری جنگ در جهان و درس‌هایی که از آن برای ترویج فرهنگ صلح می‌آموزیم، تهران: آفتاب گرافیک.
- خورشید، صدیقه؛ لوکس، کارو؛ تسلیمی، محمدسعید (۱۳۸۷). «نگرشی سیستمی به بهره‌وری تصمیم‌گیری گروهی»، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت، شماره ۱، صص ۴۰-۷.
- دوروسنی، ژوئل؛ جون. بیسون (۱۳۷۴). روش تفکر سیستمی، ترجمه امیرحسین جهان بگلو، چاپ دوم، تهران: پیشبرد.
- رضائیان، علی (۱۳۸۸). مبانی سازمان و مدیریت، چاپ سیزدهم، تهران: انتشارات سمت.
- زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۸۰). «تحلیل سیستمی از مدیریت حج در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات مدیریت بهبود و تحول، شماره‌های ۳۲-۳۱، صص ۲۴-۱.
- ستاد کل نیروهای مسلح (۱۳۷۸). دستورالعمل راهیان نور جنوب و غرب کشور.
- ستاد مرکزی راهیان نور (۱۳۹۳). دستورالعمل اداره یادمان‌های دفاع مقدس.
- ستاد مرکزی راهیان نور (۱۳۹۳). سند راهبردی راهیان نور.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه (۱۳۷۶). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: موسسه نشر آگه.
- سهرابی، مهدیه؛ ضرغام بروجنی، حمید (۱۳۹۲). «شناخت دستاوردهای گردشگران داخلی در بازدید از مناطق جنگی ایران (رویکرد مدیریت منفعت‌محور)»، دوفصلنامه علمی پژوهشی

- مدیریت اسلامی، سال ۲۱، شماره ۱.
- شرکت پژوهشگران خبره پارس (۱۳۹۱). نیازسنجی و نگرش سنجی زائران راهیان نور جنوب، ستاد مرکزی راهیان نور کشور.
- ضرغام بروجنی، حمید؛ سهرابی، مهدیه (۱۳۹۲). «گونه شناسی بازدیدکنندگان مناطق جنگی ایران و نقش آن در انتقال فرهنگ پایداری دفاع مقدس»، دوفصلنامه علمی پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، سال ۳، شماره ۷.
- قاسمی، محمد (۱۳۹۰). «گردشگری به عنوان سیستم: نمونه مشهد»، فصلنامه جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، ش: ۱۷، صص ۹۵-۱۲۴.
- قائدعلی، حمیدرضا (۱۳۹۲). «مطالعات جامع راهیان نور خلیج فارس»، ستاد مرکزی راهیان نور کشور.
- قائدعلی، حمیدرضا (۱۳۹۳). تحلیل محتوای سخنان مقام معظم رهبری (مدظله) با موضوع راهیان نور، ستاد مرکزی راهیان نور کشور.
- قائدعلی، حمیدرضا (۱۳۹۴). مدیریت در یادمان‌ها و تنظیم نظام وحدت‌آفرین، ستاد مرکزی راهیان نور کشور.
- قائدعلی، حمیدرضا؛ لطیفی، میثم (۱۳۹۳). «الگوی پارادایمی اردوهای راهیان نور»، دوفصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، شماره ۱۰.
- قائدعلی، حمیدرضا؛ لطیفی، میثم (۱۳۹۵). «شناسایی و تبیین نقطه اهرمی فرهنگی در مدیریت یادمان‌های دفاع مقدس»، دوفصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، شماره ۱۳.
- محمودزاده، سید مجتبی؛ میر هاشمی، علی؛ میر، مصطفی؛ عنبر فروش، فاطمه (۱۳۹۳). «شناسایی و اولویت‌بندی عوامل انگیزشی رانشی و کششی مؤثر در توسعه‌ی گردشگری جنگ (مطالعه‌ی موردی: مناطق عملیاتی استان خوزستان)»، فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال سوم، شماره ۹.
- مختاری، قاسم (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر تفکر سیستمی، ویرایش ششم، قابل دسترس در: www.behsad.com
- مسعودی، حمید؛ نوغانی، محسن (۱۳۹۲). «تأثیر اردوهای راهیان نور بر نگرش رفتاری شناختی دانشجویان به مقوله شهادت (مطالعه پیل)»، دوفصلنامه علمی و پژوهشی تربیت اسلامی، سال ۸، شماره ۱۷.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۹). حماسه حسینی، جلد اول، تهران: انتشارات صدرا.

- مؤسسه فرهنگی هنری حامدون (۱۳۹۰). مطالعات راهیان نور شرق کشور؛ ستاد مرکزی راهیان نور کشور.
- ولی زاده، نعمت الله (۱۳۸۳). «نظرسنجی از بازدیدکنندگان مناطق جنگی (راهیان نور)»، فصلنامه مطالعات بسیج، سال ۷، شماره ۲۵.

ب- انگلیسی

- Balle, Michael (1994). *Managing with system thinking*, Mc Graw Hill. Co.
- Creswell, J. W. (2005), *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (2nd edition).
- De Vaus, D. A (2001). *Research design in social research*, London: Sage.
- Kang, E.J., et al., Benefits of visiting a 'dark tourism' site: The case of the Jeju April 3rd Peace Park, Korea, *Tourism Management* (2011), doi:10.1016/j.tourman.2011.03.004.
- Philip.R (2012), "Dark Tourism and Other Death", *Annals of Tourism Research*, Vol. 39, No. 3.
- Ryan, C. (2007), *The Battlefield Tourism: history, place and interpretation*, UK: Elsevier.
- Seaton, A.V, (1996), "From Thanatopsis to Thanatourism", *International Journal of Heritage Studies* 2, 234.
- Sharpley, Richard; Stone, Philip (2009), *The darker side of travel: the theory and practice of dark tourism*. Britain: channel view publications
- Tarlow, P. (2005), *Dark Tourism*. Novelli, M. (edited) *Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases*. Oxford: Elsevier Butterworth – Heinemann
- Holden, Andrew, (2000) *Environment and Tourism*, Routledge
- Palm, William J (2014). *System Dynamics*, McGraw-Hill
- Metcalf Gary S (2014). "Creating Social Systems". In *Social Systems and Design*. *InterConnections* 1-36
- Walton Doug (2014). "Social Systems Design in Organizational Change" In *Social Systems and Design*. *InterConnections*. 213-232
- Morecroft John (2004) "MENTAL MODELS AND LEARNING IN SYSTEM DYNAMICS PRACTICE" in *Systems Modelling Theory and Practice*. John Wiley & Sons 101-126
- Hester Patrick T. Kevin MacG. Adams (2014). *Systemic Thinking Fundamentals for Understanding Problems and Messes*. Springer.

